

ביאורים

מי שבא 'למדוד' ולהגדיר את עצמו, אחד הדברים שהוא חייב לעסוק בהם הוא ההרגלים שלו, מכיוון שדברים שהאדם מאד רגיל אליהם הופכים להיות חלק ממנו. מסיבה זו, דברים שליליים שהפכו להיות הרגל של האדם, הוא בדרך כלל אינו מודע מספיק לצורך לשנותם, והם נותרים כאילו הם חלק ממנו ומאישיותו. דברים אלו נכונים במיוחד כאשר אנו עוסקים בחטאים קטנים, שאליהם קל יותר להתרגל, ולא לשים לב לבעייתיות שבהם.

בפרק זה עוסק רבנו בחיי בדברים הגורמים לאדם שלא לשוב בתשובה. בגלל הקושי לשים לב להרגלים הצריכים שינוי, הוא בוחר לעסוק קודם כל באותם חטאים קטנים שהאדם התרגל אליהם ולא שם לב לצורך לתקנם. הוא אומר שכאשר האדם לא שב מחטאים קטנים אלו, מצבו חמור יותר מאשר מצבו של מי שחטא בחטא גדול ושב ממנו, מכיוון שאפילו אם החטא קטן, אם ממשיכים לדבוק בו, כל אותן הפעמים הרבות שהאדם חטא מצטברות עם הזמן ונאספות לחשבון גדול. סיבה נוספת שאותה הוא מונה היא שעצם העובדה שאדם ממשיך לחטוא ללא הפסקה, ואפילו בחטא קטן, מבטאת זלזול בבורא, שהרי הבורא ציווה אותו להימנע מחטא, ובהתמדתו בחטא, הוא מפגין אדישות לציוויו.

החומרה שבחטאים אלו מתבטאת גם בזה שכל חטא הוא כלפי הבורא, שלגדולתו אין חקר, ולכן כל חטא כלפיו נחשב לדבר נורא, אפילו אם הוא קטן.

רבנו בחיי מוסיף להזכיר עוד עניין שגורם לאדם שלא לשוב בתשובה, והיא חזרה אל החטא אחרי עזיבתו. בימי ירמיהו רבים מעם ישראל נכשלו בשעבוד העבדים העבריים יותר משש שנים שהוא הזמן שהתורה מצווה שלא לחרוג ממנו, אולם לאחר מכן הם החליטו לשוב בתשובה, וכתרו ברית על שחרורם, אלא שלאחר מכן העם לא עמד בזה ושב לשעבוד את העבדים, הקב"ה מוכיחם על תופעה זו בחומרה רבה, ואומר שהם יענשו בעונשים קשים מאוד. אדם השב על חטאיו, צריך להתאמץ להתנתק מהם ניתוק מוחלט ולא לשוב אליהם כלל.

הרחבות

• כיצד לצאת ממעגל החטא?

ההתמדה על עשונות. עשיית החטא בקביעות מקשה על האדם לשוב בתשובה. הרא"ש כתב שכפתרון לבעיה זו ציווה הקב"ה על החוטא להביא קרבן: "כבר הסכימו כל חכמי ישראל התורניים כי הקרבנות אינם באים לצורך הקדוש ברוך הוא, שהרי אין לפניו לא אכילה ולא שתיה. אלא ברוך המקדים רפואה למכותינו שציווה להקריב הקרבנות לזכות בהם ישראל. כי כשאדם חוטא ומקריב קרבן ומתכפר לו ויודע שהוא נקי מחטאו, הוא נזהר מלחטוא ומלהיות בעבירות מלוכלך. אבל אם לא היה מתכפר היה מוסיף לחטוא כמו שאמרו חז"ל: "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - נעשית לו כהיתר". משל לאדם שיש לו בגדים צואיים (מלוכלכים) אינו משמר מן הטיט, אבל אדם שבגדיו נקיים משמר מן הטיט ומן הטינוף" [רא"ש, ויקרא א, ג].

בזמנינו בית המקדש חרב לצערנו, ואין אפשרות להקריב קורבנות. אולם כתב הרמב"ם: "בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות" [הלכות תשובה א, ג]. אם כן, אדם שעשה תשובה שלימה צריך להאמין שהקב"ה טיהר את נפשו, ומתוך כך יישמר שלא יחטא ויטנף שוב את נפשו.

פרק שביעי

מפסדי התשובה

התמדת העבירה

אבל מפסדי התשובה רבים מאד, וכבר זכרתי רבם במה שקדם מן השער הזה.

ומפסדיה עוד, ההסכם על העברה, והוא ההתמדה על עשונות. והאחור מהניח אותה, ולא תתכן תשובה על זה.

וכבר נאמר: אין קטנה בעברות עם ההתמדה, ולא גדולה בהן עם בקשת המחילה. והוא, שההתמדה מורה על בזותו דבר האלהים, ושהוא מקל במצותו והזרתו, ומזמן עצמו לענשו, ובו נאמר (במדבר טו, ל-לא): "והנפש אשר תעשה ביד רמה... ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה, כי דבר יי בזה".

ועוד, כי ההתמדה על העברה, ואם היא קטנה, הולכת וגדלה בהתמדתו עליה. והגדולה, כשמבקש בעליה מחילה עליה, ועזב אותה ליראת האלהים, הולכת הלך וחסר ומתמעט, עד שתמחה מספר עונותיו, וינקה ממנה בעליה בתשובה.

הלא תראה החוט של משי כמה הוא חזק כשיכפל פעמים רבות, וכבר ידעת כי עקרו מחלוש שבדברים, והוא ריר התולעת. ונראה החבל הגדול של ספינה, כשמשימים בו זמן ארוך, הולך הלך וחסר, עד אשר יפסק וישוב חלוש מקל חלוש.

וכמו כן ענין הקטנות והגדלות בעברות עם ההתמדה ובקשת המחילה. ועל כן דמה אותם הכתוב בו, כמו שנאמר (ישעיה ה, יח): "הוי משכי העון בחבלי השוא".

וכבר נאמר: אל תבט לקטנות מה שעשית, אף תביט לגדלת מי שחטאת לו. ואל תשמח לסכלות בני אדם ברע מצפונך, וראוי שתאבל לידיעת הבורא במה שאתה צופן, והשקפתו על נסתרותיך ונגלותיך, ושהוא זוכר אותם לך יותר ממה שאתה זוכר, מפני שאתה תשפח והוא לא ישפח, ותתעלם ולא יתעלם, כמו שנאמר (ישעיה סה, ו): "הנה כתובה לפני", ונאמר (ירמיה יז, א): "חטאת יהודה כתובה".

ומפסדיה עוד, החזרה אל העברה אחר השלמת תנאי התשובה ממנה, כמו שאמר בפרשת (ירמיה לד, א): "הדבר אשר היה אל ירמיהו לקרא להם דרוך, לשלח איש את עבדו ואיש את שפתו", ושאר הענין ההוא.

החזרה אל העבירה אחר התשובה

מפסדי התשובה - דברים המפריעים ומונעים את התשובה. ההסכם על העברה וכו' - אדם המתרגל אל העבירה ומסכים עימה. דבר זה נוצר כתוצאה מההתמדה בחטא ומהעיכוב בעזיבתו. על זה - במצב שכזה אי אפשר לשוב בתשובה. אין קטנה וכו' - ההתמדה בעבירות, אפילו הקטנה שבהן, הופכת אותה לגדולה. אולם, בפני התשובה אין גודל העבירה מהווה גורם מעכב. ונעזב אותה ליראת - עזב את העבירה למען יראת ה'. לסכלות - חוסר ידע בני האדם על מחשבות רוע ליבו.